

A MUNKAERŐVEL VALÓ ELLÁTOTTSÁG HATÁSA EGYES BELTERJES NÖVÉNYTERMESZTÉSI ÁGAK KÖRZETVISZONYAI- NAK ALAKULÁSÁRA

Írta: MOHOLI KÁROLY

A mezőgazdaság speciális tájtermelési körzeteinek megállapítása országos viszonylatban felmerülő feladat. A körzetek kialakításánál a természeti és társadalmi adottságok figyelembevétele során nagyon érdekesen jelentkezik a munkaerővel való ellátottság, mint tájtermelési tényező. A dolgozat a délföldi tapasztalatokra építve bemutatja, hogyan hatottak a munkaerőviszonyok egyes körzetekben az intenzív kertészeti üzemágak tájtermelésének kialakulására, illetőleg fejlődésére. A mezőgazdasági lakosságnak, a már általánosan ismert, városokba irányuló vándorlási folyamata mellett igen érdekesen érvényesül a városokhoz közel és távol fekvő helyek munkaerővel való ellátottsága. A mezőgazdasági munkások száma a városok közvetlen közelében a legkisebb és távolodva egyre inkább nő. Ezzel kapcsolatban módosulnak a különböző munkaigényű növények termesztési körzetei.

Az elmúlt évek folyamán végzett településföldrajzi kutatások során tapasztalatuk, hogy a városokhoz közel fekvő, vagy jobb közlekedési viszonyokkal rendelkező területeken a tanyai lakosság kor szerinti összetétele lényegesen különbözik a távolabb fekvőktől és ez az eltérés a munkaerőviszonyok alakulásában is erősen kifejezésre jut. A Kiskunfélegyháza, Csongrád, Szentes, Hódmezővásárhely, Szatymaz körzetében végzett felmérések sok tekintetben azonos eredményre vezettek. A további tárgyalás alapjául Kiskunfélegyháza két tanyai népszámlálási körzetének, továbbá Szatymaz északkeleti részének az országos főútvonal és a budapest—szegedi vasútvonal által bezárt területének népességviszonyait vesszük.

Kiskunfélegyházán vizsgált két népszámlálási körzet közigazgatási viszonyai eléggé eltérők. Az ún. IX. körzet a városhoz közelebb fekszik, és két főútvonal mentén elhelyezkedve jó közlekedési viszonyokkal rendelkezik. Az ún. VIII. sz. körzet a várostól délkeletre helyezkedik el és kiépített útvonala nincs. A Szatymaz határához tartozó tanyai települések a jó közlekedési viszonyok mellett, már erősen Szeged vonzáskörébe tartoznak.

A Kiskunfélegyházán vizsgált IX. népszámlálási kerület kb. 17,61 km²-nyi területén elhelyezkedő 328 lakott tanyában 371 család keretében 1165 lakos élt. Az állandóan tanyán élők kor szerinti megoszlásában az 50 éven felüliek aránya 28%-os volt. A VIII. sz. körzetben (12,81 km²) 124 tanyában 150 család keretében 520 fő élt. Itt az 50 éven felüliek aránya csak 23%-os [1].

A fentiekkel szemben nagyobb ellentét a Szeged vonzáskörébe tartozó szatymazi tanyavilágban mutatkozik (16,9 km²), ahol 312 tanyában 382 családban élők 1149 lakosból az 50 éven felüliek aránya 34%-os.

Még nagyobb az 50 éven felüliek aránya Szeged közvetlen közelében, ahol meghaladja a 40%-ot is. Ezzel szemben éppen itt a legalacsonyabb (31%) a 18–50 közötti aktív mezőgazdasági keresők aránya.

A fent vázolt néhány adat mérlegelése, továbbá az utóbbi évek folyamán a termelésben bekövetkezett változások új közgazdasági törvényszerűségekre hívják fel a figyelmet.

Ismeretes, hogy a piac közelsége, a jó közlekedési útvonalakkal való ellátottság, továbbá a rendelkezésre álló szállítási eszközök a mezőgazdasági termelés fontos tényezői. A nemzetközi munkamegosztás folyamán egyre jobban tapasztalható az, hogy a fent vázolt tényezők közül ha csak az egyik, vagy másik érvényesül, már is igen eredményes termelés folyik. Általában elfogadott az a feltevés, hogy a kevésbé kedvező természeti feltételek esetében is a piachoz való közelség, vagy a jó szállítási lehetőség következtében a termelés feltételei igen kedvezőek lehetnek [2].

A Délalföldi Mezőgazdasági Kísérleti Intézet által a szegedi járás területén végzett felmérésekből kitűnik, hogy pl. Szeged közvetlen környékén, ahol a természeti és szállítási viszonyok a legkedvezőbbek, a zöldségtermesztés feltételei mindinkább rosszabbodnak. A nagyszerű talajviszonyok mellett a zöldségtermesztés bruttó termelési értéke itt csak 4,4%-ot jelent, míg ezzel szemben Szatymaz–Zsombó–Bordány határában 7,3%-ot, Zákányszék–Üllés–Pusztamérges–Ásotthalom körzetében 7%-ot ér el [3].

Ehhez a folyamathoz hasonló jelenség játszódik le Szentes határában. Ismeretes, hogy Szentes határában a kedvező talajadottságok és öntözési lehetőségek, jó szállítási viszonyok, megfelelő munkaerő országos viszonylatban is jelentős paprika-, karalábé-, zöldségtermesztést tett lehetővé. Ezzel szemben megállapítható, hogy a zöldségtermesztés vetésterülete az utóbbi években csökkenő tendenciájú. Szentes egyre jobban fejlődő élelmiszeripara, a könnyűipari, fémipari vállalatai mind kedvezőbb munkafeltételeket biztosítanak és egyre több munkaerőt vonnak el a mezőgazdaságból. Ennek megfelelően a fő zöldségtermesztő terület mindinkább átvesz a Szegvár és különösen Mindszent területére. Kisebb mértékű növekedés mutatkozik Derekegyháza környékén.

A Délkelet-Alföldön egyre több olyan terület mutatható ki, ahol minden ipari vonzástól távol, kevésbé kedvező szállítási viszonyok mellett zöldségtermesztés alakul ki. Ennek példaként említhető Tótkomlós–Mezőkovácsháza, valamint Kondoros környékén kibontakozó kertészeti termelés. Hasonlóképpen szép fejlődést mutat a Gyula–Sarkad közötti terület, ahol a paprika mellett különösen a paradicsomtermesztés egyre nagyobb területet hódít. Itt a kedvező talajviszonyokat és öntözési lehetőségeket felhasználva — mivel jelentősebb ipari üzemek csak kis számban vannak és városokon kívüli szívhó hatásuk csekély — a zöldségtermesztő gazdaságok igen eredményesen működnek. Termelési költségeik jóval alatta vannak az ipari vidékek termelési költségeinek. A szállítási költség pedig nem hat olyan jelentős tényezőként, mint a magas munkabér.

Az előzőekhez hasonló megállapítás tehető Bács-Kiskun megye zöldségtermesztése vizsgálata során. A természeti adottságok figyelembevétele, az ipari feldolgozás lehetősége, a kereslet aránya mellett itt is igen előnyösen hat a munkaerővel való ellátottság. Így a termelőerők arányának viszonyításából az

alábbi megállapítások tehetők. Elegendő, sőt bizonyos mértékig munkaerőfelesleggel rendelkező terület a Duna-mente Géderlaktól—Fajszig. Ezen a területen a természeti adottságokra épülve a kedvező munkaerővel való ellátottság nagyarányú zöldségtermesztési kultúra megvalósítását tette lehetővé. Bács-Kiskun területén itt van a legnagyobb méretű zöldségtermesztési koncentráció. A továbbfejlesztés lehetőségei is nagyon kedvezőek. Munkaerőfelesleg mutatkozik még Mélykút térségében és Kinkunmajsza környékén, de a munkaerővel való ellátottság mint kedvező adottság itt még nem érvényesül kellő határfokkal.

A fentiekkel bizonyos vonatkozásban ellentétes irányzat érvényesülése is kimutatható Kecskemét környékén, ahol az egyébként jelentős ipari vonzás mellett egyre nagyobb teret hódít a belterjes kertészeti kultúra. Itt azonban a sajátosan kedvező és könnyű értékesítési lehetőségek lépnek előtérbe. Kecskemét, Nyárlőrinc—Lakitelek—Tiszakécske—Lászlófalva területe a Kecskeméti Konzervgyár legfontosabb szerződéses termelhetési területe. Itt az állandó, biztos értékesítés hatóereje nyilvánul meg.

Ma már mind általánosabban megállapítható, hogy a városok közvetlen környékén az ipari és mezőgazdasági termelés közötti különbségek következtében az intenzív mezőgazdasági ágak termelési feltételei egyre nehezebbé válnak. A városok környékén az ipari munkásság keresetének megfelelően magasabb bért kell biztosítani a mezőgazdasági munkások számára, még akkor is, ha itt a munka termelékenysége korántsem áll ezzel arányban. Annak ellenére, hogy a mezőgazdaságban is állandóan növekedik a munka termelékenysége, mégis hosszú időn keresztül az ipar magasabb életszínvonalat biztosít a munkás számára, mint a mezőgazdaság. Ennél fogva az ipari munka vonzó hatása igen erősen érvényesül. A mezőgazdaság különböző ágazataiban a munka termelékenysége és az iparosodás jellege különböző módon érvényesül. Számos olyan ágazat is van, ahol az ipari jelleg kialakulását biológiai tényezők is akadályozzák. Ez nyilvánul meg pl. a szarvasmarhatenyésztés területén. Az állatok ellátását, fejését csak az egész napra arányosan elosztva lehet végrehajtani. Még a gépesített tehenészetekben, vagy a váltott műszak bevezetésével sem lehet teljes eredményt elérni.

A zöldségfélék iránti igény növekedése, továbbá az ipari munka vonzó hatása következtében a városellátó övezetek már közel sem tudják biztosítani a nagyvárosok igényeit. Így Budapest, melyhez legalább 60 km sugarú körben fekvő ellátó övezet tartozik, nagymennyiségű zöldséget igényel az ország távolfekvő területeiről. Ehhez hasonlóan a többi erősen iparosodó városok, mint Miskolc, Győr, Pécs, ugyancsak távoli területekről szerzik be zöldség-szükségleteiket.

A fent ismertetett szempontok figyelembevételével ma már nem indokolt nagyvárosok közelében olyan munkaintenzív termelési ágak fejlesztése, ahol alacsony a termelékenység, továbbá főleg az időbeosztást tekintve a munka lényegesen eltér az ipari munka jellegétől. Itt a termelési költségek a magasabb munkabérek következtében lényegesen növekednek és a mezőgazdasági termelés deficitessé válik.

A nagyvárosok ipari munkaerő vonzása Budapest körzetében igen erősen érvényesül a gyümölcsstermesztés területén is. Az egykor kialakult Buda-vidéki őszibarackstermesztés területe alig növekszik, a meglévő gyümölcsök állaga pedig a kellő számú szakmunkás hiánya következtében visszaesést mutat.

Az ipari vonzóerő hatása nemcsak a növénytermesztés speciális ágazataiban, hanem az állattenyésztésben is szembeütően mutatkozik. A korábban ál-

talánosan elismert törvényszerűségek szerint a tejtermelő tehenészetek legerősebb fejlettséget a nagyvárosok közelében mutattak. A múltban elsősorban a friss tejjel való ellátás biztosítása indokoltta tette a lefejő tehenészetek nagyvárosokhoz közel való elhelyezkedését. Ma már ez nem törvényszerű. Szeged és más városok esetében is a városhoz legközelebb fekvő területek szarvasmarhatenyésztése alatta maradt a várostól legtávolabb fekvő területekkel szemben. A megfelelő hűtés, gyors szállítás feleslegessé teszi a tehenészeteknek a városokhoz közel való elhelyezését. A távolabbról való szállítás esetében is kedvezőbb lesz a termelési költség, mint az ipari vonzáskörű területeken.

A Szeged környékén végzett vizsgálatok alapján megállapítható, hogy a város közvetlen környékén a szarvasmarhatenyésztés intenzitása fokozatosan csökken és ma már mennyiségileg is alatta marad a 20—25 km-el távolabb fekvő körzetekénél. Ez azért van, mert a centrumok közelében a termelési költségek egyre inkább növekednek, így nem rentábilisak.

A munkaerővel való ellátottság azonban változó és módosítható termőhelyi tulajdonság. Erősen befolyásolja az egyes üzemek térbeli elhelyezkedése, tagoltsága, szervezeti felépítettsége és a vezetés színvonala. Nagymértékben érvényesül a gépesítettség foka, a technológiai fejlettség, és a munkához való viszony. A sok módosító tényező jó irányba való terelésével, új üzemszervezési eljárások bevezetésével, a kereseti viszonyok megváltoztatásával a szociális és kulturális beruházások növelésével a munkaerővel való ellátottság foka nagymértékben növelhető.

A mezőgazdasági termőtájak kialakításánál a fent ismertetett tényezőkkel mind nagyobb mértékben kell számolni és ennek alapján a munkaintenzív termelési ágak kialakításában az új szempontoknak megfelelő helyet kell biztosítani. Természetesen mindenkor a természeti és a különböző társadalmi feltételeket is figyelembe kell venni. Ennek megfelelően *olyan helyeken kell intenzív zöldségtermesztő körzetet kialakítani, ahol az ipari termelésre csak kismértékben van lehetőség.*

A speciális intenzív tájtermesztési területek kijelölésében természetesen a közlekedési viszonyok is számbaveendőek. A megfelelő útvonalak jelenlegi hiánya azonban nem lehet akadály. A távlati tervezésben ennek megvalósításáról kell gondoskodni.

IRODALOM

- [1] Településföldrajzi vizsgálatok a Délkelet-Alföldön. Szegedi Tanárképző Főiskola Földrajzi Tanszéke, Szeged, (Kézirat), 1962.
- [3] Моноли К.: А gyümölcsstermesztés földrajzi kérdései Csongrád megyében. Földr. Ért., VI, 77—96, 1957.
- [3] A mezőgazdasági termelés fejlesztésének alapjai Csongrád megyében. Délalföldi Mezőgazdasági Kísérleti Intézet, Szeged, (Kézirat), 1962.

ВЛИЯНИЕ ОБЕСПЕЧЕННОСТИ РАБОЧЕЙ СИЛОЙ НА ОБРАЗОВАНИЕ УЧАСТКОВЫХ УСЛОВИЙ НЕКОТОРЫХ ИНТЕНСИВНЫХ РАСТЕНИЕВОДЧЕСКИХ ОТРАСЛЕЙ

К. Мохоли

Мимо процессов миграции сельских жителей в город очень интересно осуществится обеспечение рабочей силой местности лежащие близко и далеко к городу. Число сельскохозяйственных рабочих в самых близких местностях наименьшее и по дальше от города все более растет. В связи с этим изменяются окружности рудоемкого растениеводства.

В качестве условия обеспечения с рабочей силой необходимо иметь виду и возрастные особенности. На местностях, близлежащих и обладающих с хорошими условиями сообщения состав хуторских жителей по обстоятельству времени существенно отличается от дальнейшейлежащих и выражается. Данные измерения в областях Кишкунфелдьхазы, Чонграда, Сентеша, Ходмезевашархя, Сатьмаза показывают одинаковый результат, что на областях близлежащих к городам наибольший процент рабочей силы составляет выше пятидесяти лет. Против этого здесь находится наименьшая рабочая сила относящаяся к младшему возрасту.

В следствии ограниченных условий рабочей силы интенсивные садоводческие отрасли, хотя имеются благоприятные природные условия, развиваются на местностях по дальше от городов. Это особенно показывается в районе Сегеда. В ближайшей окружности Сегеда валовая продукция овощевода всего 4,4%, а в окружности Сатьмаз, Жомбо—Бордань при слабых условиях — 7,3%, и в окружности Заканьсек—Уллеш—Пустамергеш—Ашотхалом — 7, %.

Лодобия видны и в окружности Сентеша. Здесь садоводство, играющее значительную роль параллельно индустриализацией города уменьшается, и центр производства перемещается в Сегвар и Миндсент. На южно-восточной части Альфелда сильное овощеводство развивается на территориях, лежащих дальше от промышленных районов (Тоткомлош, Мезековачхазы, Кондорш, Дюла, Шаркад).

В районе Бач-Кишкун, и на востоке от Кечкемета образовалось наибольшее овощеводство. И переднего мимо природных условий большое влияние оказало достаточная рабочая сила, а у последнего-возможности реализации продуктов.

В следствии различий между промышленным и сельскохозяйственным производствами условия интенсивных сельскохозяйственных отраслей потруднились. Зоны обеспечивающие продуктами города выполняют только маленькую часть требования жителей.

Сила протяжения промышленности подобное влияние оказывает на животноводство. Обеспеченность с рабочей силой-изменяющее и видоизменяющее свойство места производства. Пространственное расположение, расчленности и органическое устройство отдельных заводов может сильно влиять на него. Степень обеспечения с изменениями источников подхода, с ростом социальной и культурной инвестиции значительно может повышаться. Однако характер промышленного и сельскохозяйственного труда еще долго различен будет, поэтому при образовании местностей производства надо обратить внимание на обеспеченность с рабочей силой.

DIE WIRKUNG DER VERSORGTHEIT MIT ARBEITSKRÄFTEN AUF DIE ENTWICKLUNG DER BEZIRKSVERHÄLTNISSE EINIGER INTENSIVER PFLANZENZUCHTZWEIGE

Von

K. MOHOLI

Neben dem Prozess des Ortswechsels der landwirtschaftlichen Bevölkerung in Richtung der Städte kommt die Versorgtheit der den Städten näher und entfernter gelegenen Ortschaften mit Arbeitskräften sehr interessant zur Geltung. Die Zahl der landwirtschaftlichen Arbeiter ist in unmittelbarer Nähe der Städte am niedrigsten und nimmt mit wachsender Entfernung zu. In Verbindung damit wandeln sich auch die Anbaubezirke der verschieden pflegebedürftigen bzw. arbeitsbeanspruchenden Pflanzen.

Als einen Faktor der Versorgtheit mit Arbeitskräften müssen auch die Altersverhältnisse mit berücksichtigt werden. In den städtenahen, über bessere Verkehrsmöglichkeiten verfügenden Gebieten weicht die altersmäßige Zusammensetzung der Landbevölkerung wesentlich von der der entfernter gelegenen Ortschaften ab und dies macht sich in der Gestaltung der Arbeitskräfteverhältnisse stark bemerkbar. Statistische Datensammlungen in der Umgebung von Kiskunfélegyháza, Csongrád, Szentes, Hódmezővásárhely und Szatymaz haben zu dem analogen Ergebnis geführt, dass in den städtenahen Gebieten das Verhältnis der über fünfzig-jährigen Landarbeiter am grössten und die Zahl der den jüngeren Altersklassen angehörenden am geringsten ist.

Infolge der beschränkten Arbeitskräfteverhältnisse werden die intensiven Gärtnereizweige, selbst auch bei günstigen natürlichen Gegebenheiten, immer mehr an den weiter von den Städten entfernten Gebieten ausgedehnter. In eigentümlicher Weise kommt dies im Gebiete des

Kreises Szeged zum Ausdruck. In unmittelbarer Nähe von Szeged beträgt der Bruttowert der Gemüse- bzw. Grünzeugproduktion nur 4,4%, während er im Bereich von Szatymaz—Zsombó—Bordány — trotz wesentlich schwächerer Böden — 7,3%, und im Bezirk Zákány-szék—Üllés—Pusztamérgeš—Ásothalom 7% erreicht. Ein wesentlich ähnlicher Prozess spielt sich im Umkreis von Szentes ab. Die hier eine grosse Rolle einnehmenden Gärtnereizweige gehen mit der gesteigerten Industrialisierung der Stadt zurück und der Schwerpunkt der Erzeugung verschiebt sich in Richtung Szegvár und Mindszent. In der südöstlichen Tiefebene entfaltet sich mehrenorts an von den Industriebezirken weiter entfernt gelegenen Stellen eine intensivere Grünzeugproduktion (Tótkomlós, Mezókovácsháza, Kondoros, Gyula, Sarkad und Umgebung).

Im Komitat Bács-Kiskun entlang der Duna, sowie östlich von Kecskemét hat sich der ausgedehnteste Gemüseanbau entwickelt. Im ersteren Falle hat sich neben den natürlichen Gegebenheiten das Arbeitskräfteverhältnis, und im letzteren die überaus günstigen Verwertungsmöglichkeiten als enteicklungsfördernd ausgewirkt.

Infolge der zwischen landwirtschaftlicher und industrieller Produktion bestehenden Unterschiede werden die Voraussetzungen für die intensiven Landwirtschaftszweige in der Nähe der Städte immer schwerer. Die städteversorgenden Zonen vermögen nur mehr einen kleinen Teil der Ansprüche der Einwohnerschaft zu erfüllen.

Die industrielle Anziehungskraft entfaltet auch in der Viehzucht ähnliche Wirkungen. Die in Stadtnähe einstmals ausgedehnte Rinderzucht bleibt weit hinter der der weiter entlegenen Ortschaften zurück.

Die Versorgtheit mit Arbeitskräften ist eine wechselnde und modifizierbare Eigenschaft der Produktionsorte. Sie kann stark beeinflusst werden durch die räumliche Anordnung, Gliederung, organisatorischen Aufbau und das Niveau der Leitung bzw. durch Änderung der Verdienstmöglichkeiten, sowie durch erhöhte soziale und kulturelle Investationen weitgehend gebessert werden. Die Arbeit in Industrie und Landwirtschaft wird aber noch lange abweichenden Charakters sein und deshalb muss bei der Entwicklung der regionalen Gemüsezüchtungsbezirke der Versorgung mit Arbeitskräften gesteigerte Aufmerksamkeit gewidmet werden.